

{ เรื่องจากปก }
COVER STORY

โฮงเขียนสืบนานภูมิปัญญาล้านนา จ. เชียงใหม่ Lanna Wisdom School, Chiang Mai

การศึกษาภาคประชาชน

POPULAR EDUCATION

“...พ.ศ. 2480 ครูคำผายมีอายุ 13 ปี ได้เดินทางไปฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของพ่อครูไชยลังกา เครือเสน ช่างซ่อมผู้มีความสามารถเป็นเลิศของจังหวัดน่าน เริ่มฝึกหัดซอ สะล้อ ซึง ขึ้นพื้นฐาน ด้วยวิธีการเรียนรู้จากการสังเกต จดจำ ฝึกปฏิบัติโดยร่วมเดินทางไปแสดงการขับซอกับพ่อครูไชยลังกา ยาวนานถึง 7 ปีเต็ม...ในช่วงเวลาว่างก็จะช่วยทำงานบ้าน เช่น ทำกับข้าว เช็ดถูบ้าน ดายหญ้า...”

ประวัติครูคำผาย นุปีง
ศิลปินแห่งชาติ พ.ศ. 2538

กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวสามารถทำให้เด็กชายคนหนึ่งเติบโตขึ้นมาเป็นพ่อครูที่ได้รับการนับถือ เป็นนักขับซอที่มีชื่อเสียงและได้รับคัดเลือกให้เป็นศิลปินแห่งชาติสาขากการแสดงพื้นบ้าน (ขับซอ) ในท้ายที่สุด...แม้ว่าวิธีการเรียนรู้ดังกล่าว จะไม่มีหลักสูตรและรูปแบบที่ชัดเจน ต้องใช้เวลานาน เรียนรู้อย่างค่อยเป็นค่อยไป แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า ด้วยกระบวนการที่ละเอียดลออเช่นนี้ จึงทำให้ผู้เรียนผูกพันกับครูบาอาจารย์และศิลปวัฒนธรรมของชุมชนเป็นอย่างดี อีกทั้งความรู้ที่ได้ยังซึมซับฝังแน่นจนเกิดความเชี่ยวชาญอย่างแท้จริง วิธีการเหล่านี้ก็คือรูปแบบการศึกษาเรียนรู้ที่สังคมไทยใช้สร้างผู้เชี่ยวชาญในวิทยาการต่างๆ สืบทอดกันมานับแต่อดีตกาล ก่อนที่จะรู้จักกับการศึกษาในระบบ “โรงเรียน”

ก่อนจะมาถึง “โรงเรียน”

ในสังคมดั้งเดิม การจัดการศึกษาเรียนรู้อยู่ในมือของประชาชนอย่างแท้จริง โดยผ่าน “กระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม” เช่น การช่วยพ่อแม่ทำงาน การพูดคุยกับปราชญ์ท้องถิ่น การเรียนรู้จากการรับใช้ติดตามพระสงฆ์ เป็นต้น ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่า ความรู้เกิดได้ทุกสถานที่ ประชาชนทั่วไปก็สามารถเป็นครู เป็นผู้สร้างความรู้และสืบทอดองค์ความรู้ได้ และด้วยกระบวนการดังกล่าวนี้จะพบว่า นอกเหนือไปจาก “องค์ความรู้” แล้ว ผู้เรียนยังได้ฝึกความอดทน อ่อนน้อมถ่อมตน เคารพ ผู้ก้มหน้าต่อครู ครอบครัวยุ และชุมชนของตนอีกด้วย เหนือสิ่งอื่นใดคือความสอดคล้องระหว่างความรู้ที่เรียนกับการดำรงชีวิต การศึกษาเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจึงไม่ทำให้ผู้เรียนถูกแยกออกจากท้องถิ่น สามารถนำไปใช้ทำงานได้จริง และเกิดการพัฒนาทั้งปัจเจกบุคคลและระบบ “โรงเรียน” ก้าวเข้ามาสู่ประเทศไทย ค่อยๆ ลดคุณค่าและเสื่อมความนิยมลง

แม้จะเริ่มต้นขึ้นมาเพียง 100 กว่าปี การผลักดันของรัฐ กลับเป็นที่ยอมรับใน

โรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพฯ
Roong Aroon School, Bangkok

ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืน สังคมโดยรวม จวบจนเมื่อการศึกษาในการศึกษาโดยประชาชนเพื่อประชาชน จึงตามลำดับ แต่การศึกษาในระบบโรงเรียนภายใต้หมู่ประชาชนอย่างกว้างขวางในฐานะที่เป็น

“In 1937, Khru Khamphai was 13 years old. He went to offer himself as a student of Pho Khru Chailangka Khrueseen, excellently capable Sor (fiddle) artist of Nan province. He started to practice basic Sor, Salor, Sueng, by learning from observation, memorization and real practice. He spent 7 years traveling with Pho Khru Chailangka for Sor performance. In his free time, he would help with house chores e.g. cooking, cleaning the house, cutting grass.”

Biography of Khru Khamphai Nuping
National Artist 1995

The above-mentioned learning process can make a boy grow up to be a well-respected teacher (Pho Khru), a famous Sor player (fiddler), and eventually be chosen to be National Artist in folk performance (Sor playing). Even though there is no definite curriculum and pattern, and it is time-consuming and must be gradually learned, it cannot be denied that such a delicate process can strongly attach learners with teachers and community art and culture. The knowledge firmly absorbed is true expertise and skill. These methods are the learning pattern that Thai society has used to create experts in various fields from the past for generations prior to education in “school” system.

Before “School”

In the olden times, education and learning management was really in the hands of people through “social interaction processes.” For example, help parents work, talk to local sages, learn from serving monks. These show that knowledge can occur at all places. Ordinary people can be teacher, knowledge creator and knowledge transferor. With such processes, it can be found that apart from “knowledge”, learners can

เครื่องมือเพื่อการยกระดับทางชนชั้นของตนเอง ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวที่ว่า “เรียนให้สูงๆ จะได้เป็นเจ้านายคน” อันเป็นภาพสะท้อนให้เห็นว่า ผู้คนทั่วไปให้คุณค่ากับการศึกษาในระบบโรงเรียนในแง่ของปัจเจกบุคคลมากกว่าส่วนรวม

“วิกฤต” อันเนื่องมาแต่โรงเรียน

ในโรงเรียน สิ่งที่เราจะสังเกตเห็นแตกต่างออกไปจากวิถีชีวิตปกติของผู้คนในชุมชน ทั้งนี้เพราะเป้าหมายของโรงเรียนคือการผลิตบุคลากรเพื่อป้อนเข้าสู่ตลาดแรงงานเฉพาะทาง ในยุคแรกที่ระบบโรงเรียนเริ่มต้นขึ้นในประเทศไทย เป้าหมายคือการผลิตข้าราชการที่มีความรู้ความเข้าใจในอุดมการณ์และวิทยาการแบบตะวันตกเพื่อรับมือกับการล่าอาณานิคมที่กำลังแพร่ขยายอยู่ในขณะนั้น ในยุคต่อมาเมื่ออุตสาหกรรมเป็นแนวทางหลักในการพัฒนาประเทศ โรงเรียนก็จัดหลักสูตรการเรียนโดยมีเป้าหมายเพื่อป้อนคนเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม ปัจจุบันระบบโรงเรียนดำเนินไปภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ภาพการเรียนการสอนโดยมีภาษาอังกฤษและคอมพิวเตอร์เป็นสื่อ รวมทั้งการจัดตั้งโรงเรียนนานาชาติ จึงขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว

จากที่กล่าวมาดูเหมือนว่าตลอด 100 กว่าปีที่ผ่านมา การเรียนการสอนในระบบโรงเรียนจะตอบสนองต่อสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอ แต่ในความเป็นจริงโรงเรียนไม่เคยเป็นผู้นำสังคม ความเปลี่ยนแปลงทั้งหลายจะเกิดขึ้นในสังคมก่อนเสมอ จากนั้นโรงเรียนจึงปรับตัวเพื่อจะให้ตามสังคมได้ทัน สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือ ผลผลิตจากระบบโรงเรียนมักจะ “ตกรุ่น” ล้าช้ากว่าความต้องการของสังคมเรื่อยมา นำสู่ปัญหาคุณภาพชีวิตที่ไม่เคยมีมาก่อนในสมัยที่ยังไม่มีระบบโรงเรียน นั่นก็คือ “การตกงาน”

ทัศนคติต่อ “งาน” ของผู้ที่ผ่านการศึกษาในโรงเรียนเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่น่าพิจารณา พ่อหลวงจอนิ โอโตเซา ผู้นำกลุ่มชาวเขา 13 ชนเผ่า และครูภูมิปัญญา กรรมการการศึกษาแห่งชาติกับการมีงานทำว่า

“เด็ก ๆ ของเรา ทั้งที่เรียนทำอะไรเองไม่เป็นถ้าไม่มีใครจ้างรู้สึกตัวเองตกงาน นี่มันอะไรตัวเองตกงานนั่นเป็นเพราะอะไร ทรายไต่ที่ได้กินเงินเดือน มีงานมีงานทำแล้ว แต่เมื่อกลับมาอยู่พ่อแม่เคยทำมาทั้งชีวิต กลับรู้สึกความภูมิใจในที่ดินและห้องถิ่น

ในความเป็นจริงโรงเรียนไม่เคยเป็นผู้นำสังคม ความเปลี่ยนแปลงทั้งหลายจะเกิดขึ้นในสังคมก่อนเสมอ จากนั้นโรงเรียนจึงปรับตัวเพื่อจะให้ตามสังคมได้ทัน

However, actually, schools have never been social leaders. Changes always happen first and schools later adjust to keep pace with society.

ถึง ม. 5 ม. 6 แต่ยังคงงานผมเรียนแค่ 8 เดือน แต่ไม่เคยกันแน่...การที่เด็ก ๆ พวกกันคิดว่างานที่พวกเขาต้องการคืออะไร ประจําทำก็มีความภูมิใจ เรียกว่าหมู่บ้าน ทำให้ทำนาทำงานที่ว่าตัวเองตกงาน...พวกเขาขาดของตนเองหรือเปล่า”

practice patience, humbleness, teachers, families, and community of knowledge learned and the way therefore, does not alienate be put into real practice, enable and create development for whole. Until education in “school” system has entered into Thailand, education by people and for people has been gradually stripped of its value and popularity.

Even though it was started only 100 years ago, education in school system under the support of the government has been widely accepted among people as a tool to upgrade their status. This is proven by the saying, “study high so that you can become master” which reflects that people value education in school system in terms of individual rather than the public.

“Crisis” Due to Schools

In schools, what is learned is different from normal life of people in community because the target of school is to produce personnel into specific labor market. Initially, when school system began in Thailand, the target was to produce civil servants with knowledge and understanding of western ideology and knowledge to cope with the-then expanding colonization. Later, when industry was a major direction in national development, schools then organized curriculum aiming to supply people into the industrial sector. Presently, school system is implemented under globalization. Instruction with English and computers as media, as well as the establishment of international schools, has swiftly expanded.

respect, and obligation to ties. Above all are the harmony of life. Learning that happens, learners from the locality. It can communities to remain sustainable, individuals and society on the

คำพูดของพ่อหลวงบ่งบอกว่า ผลผลิตจากการศึกษายุคใหม่ตีค่าตัวเองไว้แค่การเป็น “สินค้า” ซึ่งจะมีค่าต่อเมื่อมีผู้จ้างให้ทำงาน พวกเขาไม่รู้จักตัวเองในฐานะ “ผู้สร้าง” ที่สามารถสร้างงานขึ้นเองได้ เป็นนายของตัวเองได้ ทั้งยังดูถูกคนที่อยู่ในฐานะผู้สร้างโดยเฉพาะในภาคเกษตรกรรมว่าล้าสมัย มีความรู้ต่ำ ผลผลิตจากระบบโรงเรียนที่มีลักษณะเช่นนี้ จึงนำไปสู่ปัญหาอีกมากมาย ได้แก่ การแบ่งแยกทางชนชั้น การอพยพจากชนบทเข้าสู่เมือง ชนบทล่มสลาย เมืองแออัด และการตกรานเข้าช้อนเป็นวัฏจักรไม่จบสิ้น

สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นวิกฤตที่เกิดขึ้นจากการศึกษาในระบบโรงเรียนและเกิดขึ้นกับทุกประเทศในโลก ดังที่ Philip H. Coombs นักการศึกษาชั้นนำของโลก ได้อธิบายไว้ในหนังสือเรื่อง *The World Crisis in Education : The View from the Eighties* ว่า

“การศึกษาแบบนี้ช่วยสร้างชนชั้นนำไปบริหารงานในกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ หรือไปทำงานในภาคเศรษฐกิจที่ทันสมัยในเมือง แต่ไม่เหมาะสมต่อการพัฒนามนุษย์และทรัพยากรอื่นๆ ในสังคมชนบทที่คนส่วนใหญ่ดำรงชีวิตอยู่ ที่จริงการศึกษาแบบนี้กลับเป็นการศึกษาที่ดึงดูเอาผู้นำที่มีศักยภาพของชนบทไป ด้วยวิธีเลือกสรรคนหนุ่มสาวที่มีสมองดี มีความทะเยอทะยานเข้าไปทำงานในเมือง”

การศึกษาทางเลือก...การศึกษาภาคประชาชน

จากภาวะการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดปรากฏการณ์ใหม่ขึ้นในสังคมนั่นคือ การจัดการศึกษาในลักษณะที่หลากหลายโดยไม่ยึดติดอยู่กับโรงเรียน ในประเทศไทยปรากฏการณ์นี้ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็วในทุกชุมชนทั่วทุกภาค หลายกรณีพิสูจน์ให้เห็นว่า สามารถแก้ไขวิกฤตได้จริง และช่วยพัฒนาทั้งปัจเจกและชุมชนในเวลาเดียวกัน ที่สำคัญคือเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นภายใต้การจัดการของประชาชน จึงอาจกล่าวได้ว่า การศึกษาทางเลือกก็คือการศึกษาภาคประชาชนนั่นเอง

การศึกษาทางเลือกจะพิจารณาที่วัตถุประสงค์เป็นหลัก คือจะต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งกาย ใจ และจิตวิญญาณ สามารถอยู่ร่วมกับตนเอง ผู้อื่น และสังคม ได้เป็นอย่างดี เกิดขึ้นจากความต้องการของประชาชน มีรูปแบบและความรู้ที่เหมาะสมกับสังคมของผู้เรียนและตัวผู้เรียนแต่ละคน และเป็นไปเพื่อความยั่งยืนของชุมชน ถ้าหากมีวัตถุประสงค์เหล่านี้ครบ ก็สามารถเรียกว่าเป็นการศึกษาทางเลือกได้ แม้จะเกิดขึ้นในระบบโรงเรียนก็ตาม

From the above, it seems that during the past 100 years, instruction in school system has always responded to changing society. However, actually, schools have never been social leaders. Changes always happen first and schools later adjust to keep pace with society. What has happened is that products from school system are usually “outdated”, and slower than social needs. This has led to a classic problem that never happened when there was no school system; that is “unemployment.”

Attitude toward “work” of those who passed school education is another issue worth consideration. Pho Luang Joni Odoshao, a leader of 13 hilltribes and 2nd generation of wisdom teacher of Office of the National Education Commission expressed his concern about children in villages and their employment that,

“Our children, though finishing high schools, are still jobless. They can’t do anything if they’re not employed. I studied only 8 months but never felt I was jobless. What’s it all about? Why do our children think that they’re unemployed? What are the jobs they want to do? As long as they get paid, with regular jobs, they’re proud and say they have jobs. But when they return to the village, do farm and field jobs their parents have done all their lives, they feel they’re unemployed. Do they lack pride in their land and locality?”

His saying indicates that products of modern education price themselves as “goods”, which will be valuable only when there are employers. They do not know themselves as “creators” who can create work by themselves. They can be their own bosses. They also look down on those creators, especially in agricultural sector as outdated and less knowledgeable. Products from school system with this characteristics usually lead to a host of problems e.g. class segregation, migration from rural to urban areas, collapsing countryside, crowded towns and duplicated unemployment as an ongoing cycle.

All these are crisis resulting from education in school system and they happen in all countries. Philip H. Coombs, a world’s renowned educator, explained in the book *The World Crisis in Education: The View from the Eighties* that,

การศึกษาทางเลือกในประเทศไทยเริ่มขึ้นเมื่อกว่า 30 ปีที่แล้ว โดยนายโกมล คีมทอง บัณฑิตครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้พยายามก่อตั้งโรงเรียนชุมชนเปลือกก้าวขึ้นในท้องถิ่นจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อให้โรงเรียนแห่งนี้สามารถนำทรัพยากรและความรู้ในท้องถิ่นมาเป็นบทเรียนให้กับนักเรียนได้ แต่เมื่อเขาถูกลอบยิงเสียชีวิต โครงการดังกล่าวจึงหยุดชะงักไป จวบจนปี พ.ศ. 2522 นายพิภพ และนางรัชณี ธงไชย สองสามีภรรยา นักพัฒนาชุมชน จึงได้สานต่อแนวคิดของโกมล โดยก่อตั้งโรงเรียนหมู่บ้านเด็กขึ้นที่จังหวัดกาญจนบุรี ยึดปรัชญาการศึกษาแบบโรงเรียนซัมเมอร์ฮิลล์ในอังกฤษ ซึ่งเน้นการให้เสรีภาพแก่ผู้เรียนเป็นหลัก โรงเรียนแห่งนี้ จึงถือได้ว่าเป็นการจัดการศึกษาทางเลือกครั้งแรกของสังคมไทย

ความแตกต่างระหว่างการศึกษากระแสหลักในระบบโรงเรียนกับการศึกษาทางเลือก อธิบายได้ดังนี้

The difference between major movements in school system and alternative education can be concluded as follows:

ประเด็นที่พิจารณา/Issues	การศึกษาในโรงเรียน/School Education	การศึกษาทางเลือก/Alternative Education
1. ฐานที่ตั้งของการเรียนรู้ Learning base	ใช้หลักสูตรเป็นตัวตั้ง Curriculum based	ใช้ปัญหาหรือชุมชนเป็นตัวตั้ง Problem or community based
2. วัตถุประสงค์ Objective	เพื่อพัฒนาศักยภาพของปัจเจกบุคคล To develop individual potential	เพื่อผลิตมนุษย์ที่สมบูรณ์ นำสู่การพัฒนาชุมชน To produce a complete man for further community development
3. วิธีการเรียนรู้ Learning method	เรียนรู้ผ่านครูและตำรา ตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ Through teachers and textbooks as specified by the curriculum	ใช้การปฏิบัติและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนเป็นหลัก Through practice and interaction among learners
4. เนื้อหา/รูปแบบ Content/Format	รูปแบบ/เนื้อหาชัดเจน กำหนดจากส่วนกลาง Clear format/content, specified by the center	รูปแบบ/เนื้อหาหลากหลาย ขึ้นกับผู้เรียน สถานที่ และเวลา Diversified format/content, depending on learners, location and time
5. สิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ Learning benefits	ความรู้เฉพาะทาง Specific knowledge	ความรู้ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชีวิตจริงและสังคมของผู้เรียน Knowledge related with real life and society of learners
6. ผู้รับผิดชอบ Responsible agent	ภาครัฐเป็นหลัก Principally the public sector	ภาคประชาชนเป็นหลัก Principally the popular sector
7. เป้าหมาย Target	ผลิตแรงงานให้ตลาดเฉพาะทาง Produce labor for specific market	ผลิตผู้สานต่อความยั่งยืนของชุมชน Produce those to continue community sustainability
8. ทรัพยากรที่ใช้จัดการศึกษา Resources	อิงกับงบประมาณของรัฐ State budget	อิงกับทรัพยากร วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของชุมชนเป็นสำคัญ Principally resources, culture and wisdom of locality

"This kind of education has created leader class to manage the works in ministries and departments or work in modern economic sectors in towns. However, it is not appropriate for the development of man and resources in rural society where the majority of people live. Actually, this type of education also attracts potential leaders of the rural by selecting intelligent young people with ambition to work in the cities."

Alternative Education...Popular Education

Such circumstances have led to a new social phenomenon. That is the management of education in diversified manners without sticking to schools. In Thailand, this has quickly expanded in every community and all regions. Many cases prove that crisis can be really fixed in concurrence with the development of individuals and communities. What's important is that it's the education under the management of people. It, then, can be said that alternative education is popular education.

Alternative education will principally consider objectives. It must be for the development of learners in all aspects: physical, mental and spiritual, with the ability to live well with oneself, others and society. It must happen from people's needs, with appropriate formats and

จากรายงานผลการวิจัยเรื่อง “โครงการวิจัยการศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์” โดยการสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้จำแนกแนวทางการศึกษาทางเลือกในประเทศไทยไว้กว้างๆ เป็น 7 กลุ่ม คือ

1. การศึกษาทางเลือกที่จัดโดยครอบครัว หรือ Home School ครอบคลุมทั้งแบบครอบครัวเดี่ยว กลุ่ม และเครือข่ายครอบครัว
2. การศึกษาทางเลือกที่อิงกับระบบโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนที่จัดหลักสูตรหรือกระบวนการเรียนรู้ที่แตกต่างไปจากโรงเรียนตามแนวกระแสหลักทั่วไป เน้นนวัตกรรมการเรียนรู้ การทดลองปฏิบัติ หรือประสบการณ์ เช่น โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก เป็นต้น
3. การศึกษาทางเลือกสายครูภูมิปัญญา ได้แก่ พ่อครู แม่ครู ปราชญ์ชาวบ้าน ที่สังกัดกลุ่มหรือเครือข่าย และดำเนินการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ชนรุ่นหลังทั้งแบบเสียค่าใช้จ่ายและไม่เสียค่าใช้จ่ายในความรู้ด้านศิลปะ การช่าง การแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพร การอ่านเขียนอักษรโบราณ นาฏศิลป์พื้นบ้าน เป็นต้น
4. การศึกษาทางเลือกสายศาสนาและวิถีปฏิบัติธรรม จัดการเรียนรู้แก่สมาชิกทั้งแนวเศรษฐกิจพอเพียง ต่อต้านการบริโภคนิยม การปฏิบัติสมาธิในแนวต่างๆ ตามวิถีความเชื่อ และก่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้เข้าร่วม

โรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพฯ Roong Aroon School, Bangkok

การศึกษาทางเลือกจะต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งกาย ใจ และจิตวิญญาณ สามารถอยู่ร่วมกับตนเอง ผู้อื่น และสังคม ได้เป็นอย่างดี

It must be for the development of learners in all aspects: physical, mental and spiritual, with the ability to live well with oneself, others and society.

knowledge for learners' society and each learner. It should also aim at community sustainability. If these objectives are fulfilled, it can be called alternative education even though it occurs in school system.

Alternative education in Thailand started around over 30 years ago by Mr. Komol Keemthong, a graduate from Faculty of Education, Chulalongkorn University. He tried to establish Banana Skin Community School in the rural area of Surat Thani province so that it can use local resources and knowledge as lessons for students. However, after his assassination, the project was halted. Until 1979, Mr. Phiphop and Mrs. Ratchani Dhongchai, community developer spouse, continued with the concept of Komol by establishing Children Village School in Kanchanaburi province. The school is based on educational philosophy of Summerhill School in the UK, which focuses on providing freedom to learners. Children Village School is regarded the first alternative education management of Thai society.

From the research work on “Alternative Education Research Project: Database and Analysis” supported by Thailand Research Fund (TRF), alternative education in Thailand is divided into 7 groups as follows:

1. **Alternative education arranged by families** or Home School, covering single, group and networked families.
2. **Alternative education based on school system** e.g. schools that arrange curriculum or learning processes different from general schools, focusing on learning innovation, experiment or experience e.g. Roong Aroon School, Children Village School.
3. **Alternative education of wisdom teacher** e.g. teachers, local sages who belong to groups or networks, and transfer knowledge to later generations with or without expenses. Knowledge transferred includes art, craft, folk medicine and herbs, ancient alphabet reading and writing, folk performance.
4. **Alternative education based on religion and dharma practice:** organizing learning for members on sufficiency economy, anti-consumerism, meditations according to beliefs, creating learning for participants.
5. **Alternative education of extra-system institutions** e.g. educational activities aiming to organize knowledge for their target groups both free of charge and with expense e.g. learning institute of non-governmental organizations, centers, clubs e.g. Midnight University, Community Potential Development Institute.

อุ้ยซิ่นจากกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ต. ป่าแดด จ. เชียงราย
ขณะสอนเด็กๆ ทำของเล่น Khun Chuen from the Development of
Older People Group, Chiang Rai, teaching the children.

“การศึกษา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้เพื่อ
ความงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอด
ความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม
การสร้างสรรค้จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ
การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม
สังคมการเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้
อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต”

“Education means the learning process for personal and
social development through imparting of knowledge;
practice; training; transmission of culture; enhancement
of academic progress; building a body of knowledge by
creating a learning environment and society with factors
available conducive to continuous lifelong learning.”

5. การศึกษาทางเลือกที่เป็นสถาบันนอกระบบรัฐ ได้แก่ กลุ่มกิจกรรมทางการศึกษาที่มีเจตนาในการจัดกระบวนการวิชาความรู้ แก่กลุ่มเป้าหมายของตน ทั้งแบบเสียค่าใช้จ่ายและไม่เสียค่าใช้จ่าย เช่น สถาบันการเรียนรู้ขององค์กรพัฒนาเอกชน ศูนย์ ชมรมฯ ต่างๆ อาทิ มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน สถาบันพัฒนาศักยภาพชุมชน เป็นต้น
6. การศึกษาทางเลือกของกลุ่มการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม เป็นภาคการเรียนรู้ที่กว้างขวางหลากหลายที่สุด มีผลในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ทั้งกลุ่มการเรียนรู้ผ่านกลุ่มกิจกรรมชุมชน การสืบสานภูมิปัญญา การฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์ทรัพยากร การแพทย์พื้นบ้าน การสาธารณสุข การจัดการปัญหาชุมชน เด็ก สตรี เป็นต้น
7. การศึกษาทางเลือกผ่านสื่อการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ ทั้งที่ผ่านสื่อสารมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสมัยใหม่อย่างเว็บไซต์ รวมถึงห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ การท่องเที่ยว หรือแหล่งเรียนรู้สาธารณะที่มีความต่อเนื่อง ก่อเกิดการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง

ในฐานะประชาชน กับสิทธิในการจัดการศึกษาทางเลือก

แม้จะไม่มีกำหนดคำว่า “การศึกษาทางเลือก” ไว้ในกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา แต่หากพิจารณาจากความหมายของการศึกษาในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มาตรา 4 ที่ระบุว่า

“การศึกษา หมายถึง กระบวนการและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ วัฒนธรรม การสร้างสรรค์จริยธรรม องค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพเงื่อนไขให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ก็ดูจะไม่แตกต่างจากความยิ่งเมื่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่ง

โฮงเขียนชวานา จ. น่าน Farmer Field School, Nan

การเรียนรู้เพื่อความองงามของบุคคล การฝึก การอบรม การสืบสานทาง ความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้าง แวดล้อม สังคมการเรียนรู้ และปัจจัย ตลอดชีวิต”

หมายของการศึกษาทางเลือกเท่าใดนัก ชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 12 ระบุว่า

6. **Alternative education of learning groups through activities** is the most extensive and diverse learning sector. It can strengthen communities e.g. learning through activities, wisdom continuation, art and culture rehabilitation, resource preservation, local medicine, public health, community management, children, women.
7. **Alternative education through learning media and sources through mass media** such as print, radio, TV and modern media e.g. web site, including library, museum, tourism, or public learning sources with continuation that can create learning.

People and Right in Managing Alternative Education

The term “alternative education” is not specified in the law concerning education management but considering from the meaning of education in Section 4 of the National Education Act B.E. 2542, which indicates that,

“Education means the learning process for personal and social development through imparting of knowledge; practice; training; transmission of culture; enhancement of academic progress; building a body of knowledge by creating a learning environment and society with factors available conducive to continuous lifelong learning.”

This does not differ from the meaning of alternative education. Section 12 of the National Education Act B.E. 2542 also specifies,

“Other than the State, private persons and local administration organizations, individuals, families, community organizations, private organizations, professional bodies, religious institutions, enterprises, and other social institutions shall have the right to provide basic education as prescribed in the ministerial regulations.”

This should imply that right now education is back to the people’s hands. However, the same law is still skeptical that in practice, the popular sector has a question of how to occupy complete right in educational management.

The first issue for consideration is the last sentence of Section 12 that says, *as prescribed in the ministerial regulations*, which means that people still have to wait for further clarification until the process of formulating ministerial regulations will be finished. Up to the present, there is only alternative education of families and working places that have been considered to be ministerial regulations.

“นอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง”

ยิ่งเหมือนกับจะบอกให้รู้ว่า ขณะนี้การศึกษาได้คืนกลับมาสู่มือประชาชนแล้ว!!! แต่จากกฎหมายฉบับเดียวกันก็ยังมีข้อกังขาว่า ในทางปฏิบัติภาคประชาชนยังคงมีคำถามว่าจะได้ครอบครองสิทธิในการจัดการศึกษาอย่างสมบูรณ์ อย่างไร

ประเด็นแรกที่ต้องพิจารณาคือประโยคสุดท้ายของมาตรา 12 ที่กล่าวว่า *ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง* ซึ่งหมายความว่า ประชาชนยังคงต้องรอคอยความชัดเจนต่อไป จนกว่ากระบวนการในการจัดทำกฎกระทรวงจะแล้วเสร็จ จนถึงปัจจุบันมีเพียงการจัดการศึกษาทางเลือกในรูปแบบของครอบครัวและสถานประกอบการเท่านั้น ที่ได้รับพิจารณาข่างกฎกระทรวงแล้ว

ประเด็นที่สอง ยังคงอยู่ในมาตรา 12 คือคำว่า *สิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน* ซึ่งหมายความว่า กฎหมายยังจำกัดขอบเขตการจัดการศึกษาภาคประชาชนไว้ที่ระดับเทียบเท่าประถมและมัธยม ขณะที่การศึกษาทางเลือกของภาคประชาชนนั้นมักจะครอบคลุมผู้เรียนหลายวัยและองค์ความรู้ที่กว้างขวาง นอกจากนี้การที่ไม่มีการศึกษาทางเลือกในระดับที่สูงขึ้นไปคอยรองรับ ก็อาจเป็นปัญหาสำหรับการต่อยอดความรู้ของผู้ที่อยู่ในระบบการศึกษาทางเลือกมาเมื่อถึงระดับประถมและมัธยม

ประเด็นที่สาม เกี่ยวข้องกับกฎหมายฉบับเดียวกัน ในมาตรา 18 วรรค 3 ซึ่งกำหนดให้การศึกษาที่ไม่สังกัดโรงเรียนของรัฐหรือเอกชน ต้องจัดในสถานศึกษาที่เรียกว่า “ศูนย์การเรียนรู้ อันได้แก่ สถานที่เรียนที่หน่วยงานจัดการศึกษาออกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด” ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากฎหมายยังคงให้ความสำคัญว่า การศึกษาต้องจัดขึ้นในสถานศึกษาเท่านั้น

ประเด็นที่สี่คือ การตีความของภาครัฐว่า พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ครอบคลุมการศึกษาทางเลือกไว้แล้ว ในรูปของระบบการศึกษาตามอัธยาศัย (รายละเอียดในล้อมกรอบหน้า 11) จึงอาจทำให้ภาครัฐไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องมีการให้โอกาสทางกฎหมายกับการศึกษาทางเลือกเพิ่มขึ้นอีก รายงานผลการวิจัยเรื่อง “โครงการวิจัยการศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์” ได้อธิบายความแตกต่างระหว่าง “การศึกษาทางเลือก” กับ “การศึกษาตามอัธยาศัย” ไว้หลายประการ ดังนี้

... การศึกษาทางเลือก มิได้มี
อย่างการศึกษาทั้ง 3
ศักยภาพและแก้ปัญหา

โรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพฯ
Roong Aroon School, Bangkok

เป้าหมายเพื่อสนับสนุนปัจเจกบุคคล
ระบบเป็น หากแต่ต้องการพัฒนา
ของส่วนรวม

The second issue in Section 12 *education*, which means that the law management of popular sector at Alternative education of the popular different ages and extensive knowledge. in the higher level, this may be education to further their education

The third issue is concerned specifies education that does not belong arranged in the educational institutions called, “Learning centers, namely those organized by non-formal education agencies, individuals, families, communities, community organizations, local administration organizations, private organizations, professional organizations, religious organizations, enterprises, hospitals, medical institutions, welfare institutes, and other social institutions.” This means that the law still puts prime concern on providing education in educational institutions only.

The fourth issue is the interpretation by the government that the National Education Act B.E. 2542 has covered alternative education in the form of informal education (Details in box on page 11). The public sector may not realize the necessity to provide legal chances for other alternative education. Research on “Alternative Education Research Project: Database and Analysis” explains the difference between “alternative education” and “informal education” as follows:

- ... Alternative education does not aim to support individual as the three types of education do. It wants to develop potential and solve problems of the public.
- ... Alternative education focuses on problem-based “learning process” rather than curriculum.
- ... Alternative is interactive process, with mutual and equal exchange and learning within groups-communities; it is not the power relation between instructors and learners.
- ... Alternative education does not have curriculum content based on official system but community knowledge.
- ... Alternative education does not want to create learners with “similarities” but want to grow independent “differences.”

is the term *the right to provide basic* still limits the scope of education primary and secondary level equivalent. sector usually covers learners at In addition, without alternative education a problem for those in the alternative beyond primary and secondary levels.

with the same law. Section 18 (3) to public or private schools must be

- ... การศึกษาทางเลือกมุ่งเน้น “กระบวนการของการเรียนรู้” แบบเอาปัญหาเป็นตัวตั้ง มิใช่เอาหลักสูตรเป็นตัวตั้ง
- ... การศึกษาทางเลือกเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างเสมอภาคภายในกลุ่ม-ชุมชน มิได้มีผู้สอนและผู้เรียนที่สัมพันธ์กันในเชิงอำนาจ
- ... การศึกษาทางเลือกมิได้มีเนื้อหาหลักสูตรอิงระบบทางการ แต่เป็นความรู้ของชุมชน
- ... การศึกษาทางเลือกมิได้ต้องการสร้างผู้เรียนที่มี “ความเหมือน” หากแต่ต้องการให้ “ความต่าง” งอกงามอย่างเป็นไท

ระบบการศึกษา ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

มาตรา 15 การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

- (1) การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน
- (2) การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตร จะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม
- (3) การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาสโดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่นๆ

Educational System specified in the National Education Act B.E. 2542

Section 15 There shall be three types of education: formal, non-formal, and informal.

- (1) Formal education shall specify the aims, methods, curricula, duration, assessment, and evaluation conditional to its completion.
- (2) Non-formal education shall have flexibility in determining the aims, modalities, management procedures, duration, assessment and evaluation conditional to its completion. The contents and curricula for non-formal education shall be appropriate, respond to the requirements, and meet the needs of individual groups of learners.
- (3) Informal education shall enable learners to learn by themselves according to their interests, potentialities, readiness and opportunities available from persons, society, environment, media, or other sources of knowledge.

The last issue is that even though both people and the government may begin to realize that learning in school system as it has been cannot respond to the needs of learners in reality, a lot of people, especially the public sector are stuck with the idea that “school” is the only answer for learning. Therefore, alternative education based on school system and the one in the institutions outside the state system tend to be solutions that are most acceptable. This is because their clarity in terms of locations, curriculum, and certification. The acceptance of the public sector will specify the acceptance of people, especially the middle class, as most middle class people are those in the segregation work system. They have no knowledge in the community to transfer and preserve so they do not understand and do not accept other forms of alternative education as educational system. They think that it is only a supplement that will enhance the quality of their children’s education. With this belief, it is hard to make the popular sector, especially urban middle class to understand their right in educational management, which is another alternative apart from the existing school system, specifically when those alternatives are not yet certified by the government or law.

In Thai society, “academic certification” or qualification is what people put prime importance. Having children studying in high level education and getting degrees would bring pride to parents though those degrees may not be consistent with having jobs or cannot make them complete in physical, mental and spiritual aspects.

How to Weather Obstacles

Though the public sector and a group of people still believe in certificates and degrees, in many communities, alternative education management has started and continuously grown into extensive networks despite the fact that they have not been certified by the public sector.

At present, over 66,000 learning communities or groups exist in all regions nationwide while there are only 33,000 schools in school system. This fact reflects that Thai communities are aware of the collapse of communities due to the old educational system and think that community wisdom will help their communities handle problems by themselves without relying on the government. In other words, they have demonstrated their readiness and desire to be granted with educational management authority for their children back to families and communities.

ประเด็นสุดท้ายคือ แม้ว่าทั้งประชาชนและรัฐจะเริ่มตระหนักว่าการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนแบบที่เป็นมา ไม่สามารถตอบสนองความต้องการในชีวิตจริงของผู้เรียนได้ แต่คนจำนวนมากโดยเฉพาะภาครัฐก็ยังติดกับความคิดที่ว่า “โรงเรียน” เป็นคำตอบเดียวสำหรับการเรียนรู้ ดังนั้นการศึกษาทางเลือกที่อิงระบบโรงเรียนและการศึกษาทางเลือกในรูปแบบของสถาบันนอกระบบรัฐ จึงมีแนวโน้มว่าจะเป็นทางออกที่ได้รับการยอมรับมากที่สุด เพราะมีความชัดเจนในเรื่องของสถานที่ หลักสูตร และการรับรองผล ซึ่งการยอมรับของภาครัฐจะเป็นตัวกำหนดการยอมรับของประชาชนโดยเฉพาะชนชั้นกลางอีกที เพราะชนชั้นกลางส่วนมากคือกลุ่มคนที่อยู่ในระบบของการทำงานแบบแยกส่วน ไม่มีความรู้ที่สืบทอดกันมาในชุมชนที่ต้องรักษาไว้ จึงไม่เข้าใจและไม่ยอมรับว่าการศึกษาทางเลือกในรูปแบบอื่นๆ เป็นระบบการศึกษา หากแต่มองว่าเป็นเพียงส่วนเสริมที่จะทำให้การศึกษาของบุตรหลานมีคุณภาพมากขึ้นเท่านั้น ความคิดเช่นนี้จึงยากที่จะทำให้ภาคประชาชนโดยเฉพาะชนชั้นกลางในเมืองเข้าใจสิทธิในการจัดการศึกษาของตน ที่เป็นทางเลือกนอกเหนือไปจากระบบโรงเรียนที่มีอยู่ได้ ยิ่งเมื่อทางเลือกเหล่านั้น รัฐหรือกฎหมายยังไม่ได้รับรองอีกด้วย

ในสังคมไทย “การรับรองผลการศึกษา” หรือ “คุณวุฒิ” เป็นเรื่องที่ทำให้คนให้ความสำคัญมาก การที่มีลูกหลานเรียนสูงๆ ยิ่งถ้าได้รับปริญญา ย่อมนำมาซึ่งความภาคภูมิใจของพ่อแม่ แม้ว่าปริญญานั้นจะไม่ได้สอดคล้องกับการมีงานทำ หรือไม่ได้ทำให้เป็นคนที่มีสมรรถนะพร้อมทั้งกาย ใจ และจิตวิญญาณก็ตาม

จะก้าวผ่านอุปสรรคได้อย่างไร

แม้ภาครัฐและคนกลุ่มหนึ่งยังคงยึดติดอยู่กับวุฒิบัตร ใบรับรองและใบปริญญา แต่ในหลายๆ ชุมชน การจัดการศึกษาทางเลือกได้เริ่มต้นและเติบโตต่อเนื่องจนขยายไปเป็นเครือข่ายที่กว้างขวางแล้ว แม้จะยังไม่ได้รับการรับรองจากภาครัฐก็ตาม

ในปัจจุบันมีการรวมกลุ่มกันเพื่อจัดตั้งเป็นกลุ่มหรือชุมชนการเรียนรู้ขึ้นในทั่วทุกภาคของประเทศกว่า 66,000 ชุมชน ขณะที่การศึกษาในระบบโรงเรียนทั่วประเทศมีอยู่เพียง 33,000 กว่าแห่งเท่านั้น ความจริงที่เกิดขึ้นนี้สะท้อนว่า ชุมชนไทยได้ตระหนักถึงความล้มเหลวที่เกิดขึ้นกับชุมชนอันเนื่องมาจากระบบการศึกษาแบบเก่าแล้ว และเห็นว่าภูมิปัญญาของชุมชนจะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ชุมชนของตนสามารถจัดการกับปัญหาได้เองโดยไม่ต้องพึ่งพิงรัฐ หรือในอีกด้านหนึ่งก็คือพวกเขาได้แสดงให้เห็นถึงความพร้อมและความต้องการที่จะได้รับอำนาจในการจัดการศึกษาให้กับลูกหลานคืนมาสู่ครอบครัวและชุมชนนั่นเอง

โฮงเฮียนชาวนา จ. น่าน
Farmer Field School, Nan

โรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพฯ
Roong Aroon School, Bangkok

The method to weather obstacles in managing alternative education in each learning community varies according to appropriateness. An example worth considering is the case of Lanna Wisdom Continuation School, which is an example of a community that does not allow “state certification” to delay their alternative education management. On the contrary, they exploited this to effectuate their attempt and used that result to create certification in the future.

This school started its operation in 2000. Despite its name, its operation is more of a club. It is not under the jurisdiction of any agency. There is no qualification exam and no fixed curriculum. Everything can be adjusted for maximum efficiency in continuing the knowledge. A small fee for teacher respect is collected from students to relieve the burden of teachers who are willing to transfer knowledge to new generation children. Some teachers have to travel far to teach. And to the liking of some people, certifications are offered to students after they finish the curriculum. There are 21 subjects open for instruction i.e. Lanna language, lantern and flag making, folk food cooking, folk cloth weaving, folk dance, folk music, Sor playing, basketry, Sueng making, Lanna sculpture, Lanna carving, sword dance, Sabatchai drums, Sa paper making, rice knitting, local doctor, knife making, folk toys, folk agriculture, and forest preservation knowledge.

The School has been continuously operated under 5 strategies i.e. make directory of teachers and folk craftsman, make textbooks compiling folk knowledge, arrange short training courses and activities, publicize knowledge to the public, and coordinate with public and private sector networks. This has made public and private sectors and general public accept the knowledge and knowledge transfer. Eventually, many temples, communities, and schools in the north bring the knowledge and method in continuing the knowledge to extensively manage their education. This is regarded an achievement of the School in being a leader and expanding alternative education to people in a broader perspective.

วิธีการก้าวข้ามอุปสรรคของการจัดการศึกษาทางเลือกในชุมชนการเรียนรู้แต่ละแห่งมีความแตกต่างกันไปตามความเหมาะสม ตัวอย่างหนึ่งที่น่าพิจารณาคือกรณีของโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา ซึ่งเป็นตัวอย่างของชุมชนที่ไม่ปล่อยให้ “การรับรองจากภาครัฐ” มาเป็นตัวฉุดในการจัดการศึกษาทางเลือก แต่กลับใช้การลงมือทำให้เห็นผล และให้ผลนั้นเป็นตัวสร้างการรับรองในอนาคต

โรงเรียนแห่งนี้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 แม้จะใช้ชื่อว่าโรงเรียน แต่การดำเนินงานจะเป็นไปในลักษณะของชมรมมากกว่า ที่นี้ไม่ได้อยู่ในสังกัดของหน่วยงานใด ไม่มีการสอบวัดระดับ ไม่มีหลักสูตรตายตัว ทุกสิ่งสามารถปรับเปลี่ยนได้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการสืบสานภูมิปัญญา และมีการเก็บค่าให้ครูจากนักเรียนเล็กน้อยเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของพ่อครูแม่ครูที่เต็มใจมาถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กรุ่นใหม่ แม้ว่าพ่อครูแม่ครูบางคนจะต้องเดินทางมาสอนเป็นระยะทางไกล และเพื่อให้โดนใจหลายๆ คน จึงมีการแจกวุฒิบัตรให้กับผู้เรียนเมื่อจบหลักสูตรต่างๆ แล้ว ทั้งนี้มีวิชาที่เปิดสอนอยู่ทั้งหมด 21 วิชา ได้แก่ ภาษาล้านนา ทำโคลมและตัดตุ๊ก ทำอาหารพื้นเมือง ทอผ้าพื้นเมือง ฟ้อนพื้นเมือง ดนตรีพื้นเมือง การขับซอ จักสาน ทำซิง บั้นล้านนา แกะสลักล้านนา วาดรูปล้านนา ฟ้อนดาบ กลองสะบัดชัย ทำกระดาษสา ถักข้าว หมอเมือง ตีมีด ของเล่นพื้นบ้าน เกษตรพื้นบ้าน และภูมิปัญญาการอนุรักษ์ป่า

จากการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องภายใต้กลยุทธ์ 5 ประการ คือ จัดทำทำเนียบชื่อพ่อครูแม่ครูและช่างพื้นบ้าน จัดทำตำรารวบรวมองค์ความรู้พื้นบ้าน จัดทำหลักสูตรอบรมระยะสั้นและกิจกรรมต่างๆ เผยแพร่ความรู้แก่สาธารณชน และประสานเครือข่ายภาครัฐและเอกชน จึงทำให้ภาครัฐเอกชนและประชาชนทั่วไปยอมรับในองค์ความรู้และการถ่ายทอดความรู้เหล่านั้น ท้ายที่สุดจึงมีทั้งวัด ชุมชน และโรงเรียนหลายแห่งในภาคเหนือนำความรู้และวิธีการสืบสานภูมิปัญญาไปใช้จัดการศึกษาอย่างกว้างขวาง อันถือเป็นความสำเร็จอย่างยิ่งยวดของโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาในการเป็นผู้นำและขยายการศึกษาทางเลือกไปสู่ประชาชนในวงกว้าง

ท้ายที่สุดคำพูดของศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ปราชญ์แถวหน้าของไทย คงเป็นสิ่งที่ช่วยชี้แนะแนวทางในการจัดการศึกษาทางเลือกในเมืองไทยได้เป็นอย่างดี

“...การเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษา หากเริ่มต้นจากในโรงเรียนจะไปได้ช้า เพราะยังติดกับวิธีคิด วิธีสอนแบบเดิม แต่หากใช้กระบวนการชุมชนจะไปได้เร็วกว่า พอชุมชนเข้มแข็งก็ค่อยดึงโรงเรียนเข้ามาสู่ชุมชน...”

โฮงเฮียนชาวนา จ. น่าน Farmer Field School, Nan

“การเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษา หากเริ่มต้นจากในโรงเรียนจะไปได้ช้า เพราะยังติดกับวิธีคิด วิธีสอนแบบเดิม แต่หากใช้กระบวนการชุมชนจะไปได้เร็วกว่า พอชุมชนเข้มแข็งก็ค่อยดึงโรงเรียนเข้ามาสู่ชุมชน”

“Educational change, if started from within schools, will be slow because it is stuck with original thinking and teaching methods. But if community process is used, it will be quicker. When communities are strong, they can attract schools into communities.”

Finally, the words of Prof. Dr. Prawase Wasi, Thailand's leading sage, should well indicate the direction in managing education in Thailand.

“Educational change, if started from within schools, will be slow because it is stuck with original thinking and teaching methods. But if community process is used, it will be quicker. When communities are strong, they can attract schools into communities.”

Conscience for the Future

“It is so surprising that I traveled very far to study new knowledge about environment, packed with academic wording and terms e.g. reduce-reuse-recycle, sustainable development, resource management, energy conservation, local knowledge...only to find that such new knowledge I have long learned from my mother's practices. Folk agricultural knowledge mother transferred from Grandpa and she tried to transfer to me is over 100-year old local knowledge.”

Excerpt from the article “Mother: Environment Textbook Out of School”
Sinit Sitthirak, Women Studies Department, Thammasat University

ตัวอย่างการจัดการศึกษาทางเลือกโดยอิงกับระบบโรงเรียน
Examples of alternative education management based on school system

แนวคิด/Concept	หลักการและกระบวนการ/Principle and Process	กรณีตัวอย่าง/Example
1. ซัมเมอร์ฮิลล์ Summerhill	เน้นเสรีภาพในการเรียนรู้และความรัก Focus on freedom to learn and love	โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จ. กาญจนบุรี Children Village School, Kanchanaburi
2. มอนเตสซอรี Montessori	การเรียนรู้เกิดจากตัวผู้เรียน/เน้นการจัด สภาพแวดล้อมที่เสริมศักยภาพ Learning results from learners/focus on arranging environment that enhances potential	โรงเรียนมอนเตสซอรี จ. เชียงราย Montessori School, Chiang Rai
3. วอลดอร์ฟ Waldorf	การเรียนรู้เพื่อความสมดุลระหว่างความสามารถ ในการคิด ความรู้สึก และเจตจำนงของเด็กแต่ละคน มีเป้าหมายพัฒนาปัจเจกชนที่มีอิสระทางปัญญา Learning for balance between thinking ability, feeling, and intention of each child with objective to develop individual with wisdom independence	โรงเรียนปัญญาอุทัย โรงเรียนอนุบาลบ้านรัก โรงเรียนไตรทักทักษะ Panyothai School Baan Rak Kindergarten Tri Thak Thaksa School
4. เร็กจิโอ เอมีเลีย Regio Emilia	เด็กทุกคนมีศักยภาพ ต้องให้เด็กเรียนรู้ทุกสิ่ง ที่เด็กสนใจ Every child has potential; he should be allowed to learn everything he is interested in	โรงเรียนอนุบาล ณ ดรุณ Na Darun Kindergarten
5. โปรเจกต์ แอปโพรช Project Approach	ให้เด็กค้นพบศักยภาพด้วยการคิด และการทำงาน Allow children to find their potential through thinking and working	โรงเรียนวนิษา จ. ปทุมธานี Vanisa School, Pathum Thani
6. คอนสตรัคชันนิสต์ Constructionist	เด็กเรียนรู้โดยกระบวนการปฏิสัมพันธ์ กับสิ่งแวดล้อม ต้องให้เด็กได้ร่วมกิจกรรม ที่สร้างสรรค์ Children learn through interactive process with environment; they should be allowed to participate in creative activities	โรงเรียนวิชิตราชวิทยาลัย โรงเรียนประกาศาญญา กศน. Vajiravudh Academy Praphakhan Panya School, Non-formal Education Department
7. ศรีสัตยาไสบาบา Srisatya Saibaba	พัฒนาคุณธรรมพร้อมความรู้ Develop morality together with knowledge	โรงเรียนสัตยาไส จ. ลพบุรี Satyasai School, Lopburi
8. พุทธธรรมประยุกต์ Applied Buddhism	ลดตัวเองของกู อยู่ร่วมโดยสันติ นำพุทธธรรม มาประยุกต์ในบทเรียน Reduce ego, live with others in peace, apply Buddhism in lessons	โรงเรียนมีนประสาธ โรงเรียนทอสี Meen Prasat School Thor See School
9. สันตือโศก Santi Asoke	ศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา เน้นจริยธรรม เมตตาธรรม และการพึ่งตนเอง Outstanding moral (precept), know how to work, good at knowledge, focus on morality, mercy, and self-reliance	โรงเรียนสัมมาสิกขา Samma Sikha School
10. แบบบูรณาการ Integration	การเรียนการสอนแนวบูรณาการ บนฐานการพัฒนา ขีดความสามารถเด็กอย่างเป็นองค์รวม Integrated instruction to develop child capacity in a holistic manner	โรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพฯ Roong Aroon School, Bangkok

สำนึกเพื่ออนาคต

“...นำประหลาดใจหนักหนา...ที่ฉันเดินดินเดินทางข้ามน้ำข้ามทะเลมาไกลแสนไกลมาศึกษาวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ ที่อุดมไปด้วยศัพท์แสงทางวิชาการ เช่น การลด-การใช้ซ้ำ-การเวียนผลิต การพัฒนาแบบยั่งยืน การจัดการทรัพยากร การอนุรักษ์พลังงาน ภูมิปัญญาพื้นบ้าน...เพียงเพื่อจะพบว่า วิทยาการใหม่ๆ เหล่านี้ ฉันได้เรียนรู้มาช้านานแล้วจากวัตรปฏิบัติของแม่...ความรู้ทางการเกษตรพื้นบ้านที่แม่รับช่วงมาจากตาแล้วพยายามส่งต่อให้เรา นับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอายุกว่า 100 ปีทีเดียว...”

จากบทความเรื่อง...แม่ : ตำราสิ่งแวดล้อมศึกษา นอกโรงเรียน
สินีทธิ์ สิทธิรักษ์ อาจารย์ประจำภาควิชาสตรีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทความของอาจารย์สินีทธิ์สะท้อนให้เห็นว่า ขณะนี้ผู้คนจำนวนมากพยายามแสวงหาความรู้จากโรงเรียนและสถาบันการศึกษาชั้นสูง แต่แท้จริงแล้วความรู้เหล่านั้นกลับมีอยู่แล้วในสังคมไทยของเรา และเคยดำเนินต่อเนื่องมาโดยการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นภายใต้ความสัมพันธ์ในครอบครัว ชุมชน และสังคม ความรู้และวิธีการถ่ายทอดที่หลากหลาย คนเริ่มตระหนักถึงเช่นนี้ก็คือ “การศึกษาทางเลือก” นั่นเอง

การศึกษาทางเลือกไม่ได้ในระบบโรงเรียน หากแต่เส้นทางในการแสวงหาความรู้ การเรียนรู้เพื่อความก้าวหน้า การเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญและบางคนอาจจะเลือกทางหลักสำหรับการเรียนรู้ที่ใครอีกหลายๆ คน อาจจะทางเสริม หรือแม้แต่บางคนทางเลือกเลย...นั่นไม่ใช่สิ่งของการศึกษาทางเลือกจะช่วยไทยเริ่มตระหนักว่า แท้จริงแล้วมีความสามารถที่ไม่ต้องรอคอยการเรียนรู้สามารถควบคุมไปได้ท้องถิ่น...ด้วยสำนึกเช่นนี้ไม่ว่าคนไทยทุกคนก็พร้อมที่จะเป็นและก้าวหน้าสังคมได้ สำนึกนี้ที่การศึกษาทางเลือกได้สร้างไว้

ข้อใหญ่ใจความอยู่ที่ การเรียนรู้เพื่อความก้าวหน้าร่วมกันของบุคคลและชุมชน การเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญและเคารพกับศักยภาพของท้องถิ่น

The essence is learning is for mutual progress of persons and communities, with focus on and respect to local potential.

กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ต. ป่าแดด จ. เชียงราย
The Development of Older People Group, Chiang Rai

มุ่งล้มล้างการศึกษากระแสหลัก ต้องการเสนอตัวให้เป็นอีกหนึ่งที่มีข้อ ใหญ่ใจ ความ อยู่ ที่ ร่วมกันของบุคคลและชุมชน เคารพกับศักยภาพของท้องถิ่น การศึกษาทางเลือกให้เป็นของตนเองและบุตรหลาน ขณะเลือกการศึกษาทางเลือกให้เป็นอาจจะไม่เลือกใช้การศึกษาสำคัญ ถ้าเพียงแค่เรื่องราว กระตุ้นเตือนให้ผู้คนในสังคมตนเองและท้องถิ่นล้วนมีค่าให้ใครมาตีราคา พัฒนาการในกับความก้าวหน้าและยั่งยืนของจะอยู่ในระบบการศึกษาเช่นไร ผลผลิตจากการเรียนรู้ที่รู้ทันจะเป็นคุณูปการอันใหญ่หลวงให้กับสังคมไทย

The article of Ajarn Sinit reflects that as a lot of people are searching for knowledge from schools and high-level educational institutions, such knowledge actually is in Thai society and has been continuously transferred from generation to generation within the relationship of family, community, and society. Knowledge and transferring method many have just realized are “alternative education.”

Alternative education does not aim to wipe out major movements of education in school system but to offer itself as another path in knowledge quest. The essence is learning is for mutual progress of persons and communities, with focus on and respect to local potential.

Some may choose alternative education as a principal path for their learning and their children while many may choose it as a supplement or some may not choose it at all. This is not important as long as alternative education can stimulate people in Thai society to realize that actually they and their localities are valuable. They are capable and do not have to wait for others to put the price on them. Learning development can be concurrent with local progress and sustainability. With this conscience, no matter what educational system we are in, all Thais are ready to be products of learning that can keep pace with and be ahead of society. This conscience will be of great benefits that alternative education has created for Thai society.